

כיבוד אב ואם
הרב מואיז נבון

ויקרא פרק יט

(א) ויִדְבֵר יְקֻנֵק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם **קְדוּשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְקֻנֵק אֲלֵהֵיכֶם**: (ג) **אִישׁ אָמֹן וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֵת שְׁבֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי יְקֻנֵק אֲלֵהֵיכֶם**:

שמות כ (יא) כַּבֵּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּךָ וְיִמִּיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְקֻנֵק אֲלֵהֶיךָ נִתֵּן לְךָ: **דברים ה (טו) כַּבֵּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּיָךְ יְקֻנֵק אֲלֵהֶיךָ** לְמַעַן יֵאָרְכוּךָ וְיִמִּיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְקֻנֵק אֲלֵהֶיךָ נִתֵּן לְךָ: ס

~ טעם למצוה ~

(1) מוסרי: הכרת הטוב

משך חכמה דברים פרק ה פסוק טו

כבד את אביך וכו' **כאשר צוך ה'** וכו'. הרצון, כי אמרו בירושלמי דכבוד אב הוי מצוה קלה, דהוא כפריעת בעל חוב עבור טרחתם ומזונם. ולכן אמר אף באופן שאביך ואמך עזובך ולא גדלוך גם כן תכבדם **"כאשר צוך ה' אלקיך"** - במדבר, ששם לא היה טורח גדול על האבות בגידול בניהם כי מן היה יורד מן השמים, ומים מבאר, ובשר משליו, והענן היה מגהץ מלבושיהם. ובכל זאת צוך ה' לכבד אביך ואמך - כן תעשה לדור אחרון!

ספר החינוך מצוה לג - מצות כיבוד אב ואם

... משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו...

(2) דתי: דבקות בה'

ספר החינוך מצוה לג - מצות כיבוד אב ואם

... וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב

ת"ר, שלשה שותפין הן באדם: הקדוש ברוך הוא, ואביו, ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקדוש ברוך הוא: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני.

(3) חברתי: השתלבות בחברה

רמב"ם הלכות ממרים הקדמה

הלכות ממרים. יש בכללן תשע מצות, שלש מצות עשה, ושש מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לעשות על פי התורה שאמרו לנו בית דין הגדול. (ב) שלא לסור מדבריהם. (ג) שלא להוסיף על התורה לא במצות שבכתב ולא בפירושן שלמדנו מפי השמועה. (ד) שלא לגרוע מן הכל. (ה) שלא לקלל אב ואם. (ו) שלא להכותם. (ז) לכבדם. (ח) ליראם. (ט) שלא יהיה הבן סורר ומורה על קול אביו ואמו. וביאור מצות אלו בפרקים אלו.

(4) מסורתי: כלי למסורה

משך חכמה דברים פרק ה פסוק טו

... עוד יש לפרש הפסוק **"כאשר צוך ה'"** הנאמר במצות כיבוד אב, דבישראל נוסף על כבוד האבות, שהם מוליכים בניהם להצלחה האמיתית, הם מוסרים המצוות השמעיות והקבלה מדור לדור.... ולזה אמר, שאף אם אין האב מוריש לו הידיעות הצודקות, גם כן תכבדנו **"כאשר צוך ה' אלקיך"** - שאתה בדור שהבנים גם כן שמעו מפי הגבורה ואינם צריכים למסורת אבות, וכל פירוש תורה שבעל פה שמעו מפי משה, ואעפ"כ **"צוך ה' אלקיך"** לכבד אביך ואמך.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד א

ומה אני מקיים +דברים ד+ והודעתם לבניך ולבני בניך? לומר לך, שכל המלמד את בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות! ... אמר ריב"ל: כל המלמד את בן בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני, שנאמר: והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמיך ליה [בפסוק אחריו]: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת קידושין דף ל עמוד א

והודעתם לבניך גוי' שזאת ההודעה לבני בנים ה"ל כאילו הוא יום אשר עמדת וגוי' ולכאורה דעם דור המדבר ידבר המקרא שהיו בהן הרבה שקבלוה מהר סיני ומאי כאילו קבלה כו' דמ"מ כיון דבערבות מואב בסוף מ' שנה נאמר כן ולכולם אמר כן שהיו בהן הרבה שלא עמדו על הר סיני ועי"ל דלא קאי כאילו קבלה מהר סיני על האב אלא על בן הבן שלא היה בהר סיני ודו"ק:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

ת"ר: איזהו מורא, ואיזהו כיבוד? **מורא** - לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו [רמב"ם: ולא יקרא לו בשמו לא בחייו ולא במוותו]; **כיבוד** - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא [רמב"ם: ועומד מפניו כדרך שהוא עומד מפני רבו].

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב

ואומר: +תהלים קכז+ "אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו [הוא הנרתק אשר ישימו בו את החיצים - מצו"ד] מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער." מאי את אויבים בשער? אמר רבי חייה בר אבא: אפי' האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה [מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה - רש"י], ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: +במדבר כא+ את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסופה.

- **פתחי תשובה יורה דעה סימן רמ ס"ק א** - ולא סותר את דבריו - עיין בספר עצמות יוסף קדושין דף ל' שכתב דהבן עם האב יכולים להקשות ולתרץ ולהסיק מסקנת ההלכה ואין בזה משום סותר את דבריו ע"ש:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ

סעיף א - צריך לזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם. הגה: ומ"מ אין ב"ד כופין על מצות כבוד אב ואם, דהוי ליה מצות עשה שמתן שכרה בצדה שאין ב"ד כופין עליה [בית יוסף בשם הגמרא ובת"א נתיב א'].

סעיף ב - איזה מורא, לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו, או מקום המיוחד לו להתפלל; ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו; ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו **בפניו**, **אפילו לומר נראין דברי אבא**; ולא יקראנו בשמו, לא בחייו ולא במוותו, אלא אומר: אבא מארי. היה שם אביו כשם אחרים, משנה שם, אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל גלילים לקרות בו. אבל שם שרגילין בו מותר לקרות אחרים שלא בפניו (טור).

- **בית יוסף יורה דעה סימן רמ אות ב ד"ה ואיזהו מורא** - ומ"ש רבינו שכתב הרמ"ה על פירוש רש"י דלא מכריע את דבריו זה אין צריך דהיינו סותר את דבריו. י"ל דתרי גוונני סותר את דבריו קתני חד שהוא לבדו סותר את דבריו וחד שהוא מכריע כדברי החולק עליו. ועוד יש לומר דמה שכתב רש"י לא יאמר נראים דברי פלוני על איזה מהם שיאמר שנראים דבריו נתכוין שאפילו כשיאמר שנראים דברי אביו **נראה כמכריע את דבריו**, וכדברי הרמ"ה: **"כתב הרמב"ם בפרק ה' מהל' ת"ת (ה"ו) גבי רבו לא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו."** משמע דשלא בפניו שרי ברבו וכל שכן באביו:

- **ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמ ס"ק ג** - בפניו. דהא מצינו שחולקין על אביהם ורבים ר' עם רשב"ג והרבה כיוצא וכן מכריעין:

- **ט"ז יורה דעה סימן רמ ס"ק ג** - נראין דברי אבא. בטור סיים שנראה כמכריע דברי אביו אלא אם יש לו תשובה להשיב על החולקים ישיב עכ"ל. והא דמצינו בטור ח"מ שהטור חולק עם אביו כמה פעמים היינו שלא בפניו כמו שכתב כאן דוקא בפניו אסור ומ"מ נ"ל דאם הוא חולק על אביו ויש עוד אחר שאומר כאביו והוא רוצה להוכיח ולכתוב דעתו כדעת החולק על אביו לא יזכיר שם אביו אלא שם האחר כיון שיוכל לעשות דרך כבוד יעשה וזה למדתי מדברי הטור בח"מ סימן ק"ז במה שכתב כי לא קלקלו בגוף כו' ובזה הוא חולק על אביו ורמז הפלוגתא על בעל התרומות בסימן ק"ד ובזה נשא פנים לאביו וכמו שכתבתי בס"ד:

- **ש"ך יורה דעה סימן רמ ס"ק ב** - ולא סותר את דבריו - בין שחולק עליו בין שאומר להחולק עליו "נראין דבריד" הוי סותר את דבריו, ונראה דסותר דבריו אסור אף שלא בפניו וכן משמע בדרישה ס"ד וכן כתוב בהדיא בפרישה לקמן סי' רמ"ב ס"כ:

- **חיי אדם חלק א כלל סז סעיף ח** - ... ולא יסתור את דבריו. **ואם אביו חולק עם אחר בין בדבר הלכה בין בשאר ענינים**, לא מבעיא שלא יאמר נראין דברי פלוני, דאם כן סותר דבריו, וכל שכן שלא יאמר אין האמת כדבריד, אלא אפילו אם נראין לו דברי אביו, לא יאמר בפניו נראין דברי אבא שזה זילותא לאביו, שמראה שדעתו מכרעת יותר מדעת אביו, אלא אם יש לו תשובה לדברי החולק, ישיב לו. ודוקא בפניו. אבל שלא בפניו, מותר לומר נראין לי דברי אבא, שאדרבה זה כבוד אביו. ואפילו לחלוק על אביו, מותר שלא בפניו. ומיהו אם יש אחר שסובר כדעת אביו, והוא רוצה לחלוק על סברת אביו, כיון שיש אחר, לא יזכיר שם אביו, אלא יאמר דעת אותו האחר דסובר כאביו (ט"ז).

- **ערוך השולחן יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף יב** - תניא בקדושין [ל"א ב] ולא סותר את דבריו ולא מכריעו ופירש"י **אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה** לא יאמר נראין דברי פלוני עכ"ל והטור כתב בשם הרמ"ה דזה א"צ דהיינו סותר את דבריו אלא אפילו נראין לו דברי אביו אין לו לומר נראין דברי אבא שנראה כמכריע דברי אביו אלא אם יש לו תשובה להשיב על החולקין ישיב עכ"ל וגם אסור לומר נראין דברי פלוני שזהו ג"כ כסותר דברי אביו [ש"ך סק"ב] וכל זה הוא רק בפניו אבל שלא בפניו הרי מצינו בגמ' שר"א בר' שמעון חולק על אביו [שבת מ"ד א] ומר בר רב אשי אמר הא דאבא דקטנותא היא [גיטין כ"ט ב] והרמב"ם

חולק על אביו בפני"א משחיטה דין י' ע"ש והטור חולק על הרא"ש וא"כ אפשר לומר שאין לחלוק בדינים על אביו הלא תורת ד' היא והיא תורת אמת ואין מחניפין בה ואפילו בפניו יכול ה"ב לפלפל עם האב ולהקשות ולתרוץ ולהעמיד ההלכה על מכונה והרבה בגמ' שה"ב הקשה לאביו ותיירץ לו וכך דרכה של תורה ויש מי שאומר דלסתור דבריו אסור אף שלא בפניו [ש"ך שם] ותמיהני מהך דמר בר רב אשי שהבאנו אלא בפניו אסור לומר בלשון סתירה שאינו מדרך הכבוד אלא ישא ויתן עמו עד שיודה ז"ל וגם אם ה"ב נשאר בדעתו שאינו כן יחזיק זו בלבו ולא יאמר לו מפורש אין נ"ל כדברך :

- **באר שבע מסכת סנהדרין דף קי עמוד א - כל החולק על רבו כחולק על השכינה. ... ועדיין לבי מהסס. ולולא פיו הקדוש של רש"י וכל הנגררים אחריו הטור יורה דעה, הרא"ה, ובית יוסף שהבאתי לעיל, הייתי מפרש הברייתא הנזכרת דקתני ולא סותר את דבריו, לא איירי בדבר הלכה כלל ועיקר, אלא מייירי דוקא במילי דעלמא. וראיה מוכרחת לדברי מהא דאיתא בפרק קמא דקידושין (ל, ב) מאי דכתיב (תהלים קכז, ה) כי ידברו את אויבים בשער, אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקים בתורה בשער אחד נעשו אויבים זה לזה וכו'. והא ודאי הא דקאמר "אפילו" רצה לומר אף על גב שה"ב חייב לחלוק כבוד לאביו שלא יסתור את דבריו, ודכוותיה התלמיד לרבו, אפילו הכי לדבר הלכה נעשו אויבים זה לזה, משום שאין צריך לחלוק כבוד שלא יסתור את דבריו בדבר הלכה. וטעמא רבה איכא במילתא כמו שכתב הרא"ש ז"ל בתשובה (כלל נ"ה סימן ט') שהבאתי לעיל, כי תורת אמת היא ואין מחניפין לשום אדם. אבל אי אפשר לפרש הא דקאמר אפילו האב ובנו וכו', אף על גב שה"ב אוהב לאביו וכן התלמיד לרבו, דא"כ מאי רבותיה, אטו בשביל אהבה יחניף לאביו ולא יחלוק עליו כשהוא יודע שאינו אומר אמת. ועוד דא"כ היה לו לומר סתם אפילו שני אוהבים שעוסקים בתורה וכו'. כן נראה לי :**
- **שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן קיא - ולא סותר את דבריו. עיין בחי' הגרעק"א דרמזו לדברי הבאר שבע סוף סנהדרין, דהבאר שבע שם ר"ל דאין סותר את דבריו ר"ל במילי דעלמא, אבל בדבר הלכה מותר, אבל כבר חלקו עליו כל הראשונים וכמש"כ ג"כ רש"י בקידושין שם דגם בדבר הלכה אסור, וכ"כ מהרש"ל ביש"ש שם, והא דמצינו הרבה מחלוקת אבות עם בנים בדבר הלכה מ"מ דרך סתירה, ודרך לשון הכרעה אסור.**

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ

... תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר, שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם, ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מעלילים, אינו צריך לשמוע לאביו בזה. הגה: וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה ה"ב, א"צ לשמוע אל האב (מהרי"ק שורש קס"ז/קס"ו).

- **שו"ת מהרי"ק סימן קסו ... ועוד דעד כאן לא מיפלגי אם משל אב אם משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה פרנסת האב שצורך גוף האב וקיומו אבל במלתא דלא שייך בגווי' כי הכא פשיט' דאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו מנעילו כו' מורא לא ישב במקומו ולא סות' את דבריו כו' וכן כיוצא בזה דשייך לאב אבל במלתא דלא שייך האב בגווה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו. ...**
- **פתחי תשובה יורה דעה סימן רמ ס"ק כב** שהוא בוטח שיראה - כתב בס' חמודי דניאל כ"י נראה דה"ה אפילו ספק לו שמא יראה סימן ברכה מותר. וכתוב עוד אחד היה רוצה להתפלל בבהכ"נ שמתפללין שם יותר בכוונה ואמו מוחה בזה אין צריך לשמוע לה :
- **פתחי תשובה יורה דעה רמ ס"ק כג ... דכולם מצוה דגופיה ניהו עשה או ל"ת ...**
- **חידושי הרמב"ן מסכת יבמות דף ו עמוד א** איזהו כיבוד מאכילו ומשקהו ומלבישו ומנעילו וכו' וכל דבר שיש לו הנאה בו, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו הנאה של כלום אין זה כיבוד שאמרה תורה,

ערוך השולחן יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף ב

כיבוד אב ואם היא מהמצוות השכליות ונתפשטה בכל אדם ולשון וגם הכופרים בתורה נזהרים בה מפני השכל והטבע ואנחנו עם בני ישראל נצטוינו על כל מצוה שכליות לבלי לעשותה מפני השכל אלא מפני ציוי הקדוש ברוך הוא בתורתו הקדושה ועל זה נאמר והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' דמקודם כתיב ושמרת את החוקים ואת המשפטים וגו' ולזה אומר והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה כלומר דהחוקים וודאי תעשו מפני שאתם שומעים לקולי אבל עיקר השכר הוא שגם המשפטים שהם המצוות השכליות תעשו מפני השמיעה כלומר מפני שאני מצוה אתכם ולא מפני השכל וזהו שאמר דוד מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל וזהו עיקר גדול במצוות התורה :